

ՀԵՆՐԻԿՈՍ ՍԻԷՆՔԷՎԻԶ

Ջ Ր Հ Ե Ղ Ե Ղ Ը

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

Երբ Զակլուպա, ահաւոր Սպարապետին երեսն ի վեր, երեք անգամ մատնել բառը կը կրկնէր, բոլորովին զինով էր: Եւ երբ, արշալոյսին մօտ, զինին թափեցաւ զլիւնն և ինքզինքը երկու Սըշեղուցքիներու և Միքայէլի հետ դղեակին բանտին մէջ գտաւ, այն ատենը հասկցաւ, թէպէտ ուշ, թէ ինչ վտանգի մէջ դրեր էր թէ իրեն և թէ ընկերներուն գլուխները, ու չարաչար տիրեցաւ:

— Ինչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը, — հարցոց ահարեկեալ կարճահասակ ասպետին՝ որուն վրայ մեծ վստահութիւն ունէր:

— Սատանի ձագ ըլլամ եթէ բան մը կը հասկնամ եղածէն, — պատասխանեց վոլոտովսքի:

— Այսպիսի ամօթալի և նախատական գործ երբէք չէր տեսնուած ոչ Հասարակապետութեան և ոչ ամբողջ աշխարհիս մէջ, — ըսաւ Յովհաննէս Սըշեղուցքի: — Հաւատացէ՛ք որ յօժարութեամբ կ'ընտրեմ մեռնիլ քան թէ ապրիլ այս ժամանակներու մէջ:

— Ինչ ահաւոր դէպքեր, — բացազանչեց Ստանիսլաւոս, — խելքս կը թռչցնեմ:

— Հանդարտէ՛, հանդարտէ՛, — ըսաւ Զակլուպա, — յուսահատելու ժամանակը չէ՛:

Ստանիսլաւոս՝ սաստիկ զայրացած, ակռաները կը կրճտէր, դառնալով Զակլուպայի պոռաց:

— Գրողին ծոցը երթաւ դուն, ինչ խելքիդ փչեց ու զմեզ այս մատնիչին քովը բերիր: Բայց գիտցիր որ վրէժը քեզի ալ պիտի հասնի, անոր ալ:

— Դուն ալ գիտցիր, Ստանիսլաւոս, — ըսաւ լըջօրէն Յովհաննէս, — որ ոչ ոք կարող չէր գուշակել եղածը: Համբերէ՛, դուն մինակ չես որ կը տանջուիս: Մեր տեղը հոս է: Աստուած ազատէ հայրենիքը: Ստանիսլաւոս պատասխան չտուաւ: Լռեցին ամէնքը: Միքայէլ՝ անտարբերութիւն կեղծելով, սկսաւ սուլել:

— Լաւ չըլլա՞ր որ փախստեան միջոցի մը վրայ մտածենք, — ըսաւ յանկարծ Զակլուպա: — Երբ Հայրենիք իր զաւակներուն պէտք ունի, մենք հո՞ս պիտի մնանք: Ես չեմ կարծեր որ Ռատցիվիլ զմեզ մահուան դատապարտել ուզէ: Եթէ անուշադրութեամբ և զինիի ազդեցութեան տակ խօսքի մը համար մարդու մը գլուխը կըտրէին, Հասարակապետութեան մէջ ազնուական պիտի չմնար: Մենք օտար ենք և իր իրաւասութեան տակ չենք: Պէտք է յարգէ կարծիքները և ազնուականները բռնութեամբ չնախառնէ: Թերեւս սպաննուեն վրայ ունենայ հեղինակութիւն մը, սակայն չեմ կարծեր որ անոնց հետ ալ չափազանց խստութեամբ ուզէ վարուիլ: Միքայէլ, ո՛ւր է քու գումարտակդ:

— Ուրիշա:

— Ապահով ես անոնց հաւատարմութեան վրայ:

— Կը յուսամ թէ կը մնան հաւատարիմ, բայց չեմ կրնար հաստատել:

— Հրաման մը գրէ որպէս զի յամենայնի հնազանդին ինծի ինչպէս քեզի կը հնազանդէին:

— Ուրեմն դուն կը կարծես թէ ասկէ դուրս պիտի կարենան ելլել:

— Ես ասկէ չարագոյն պայմաններու մէջ գտնուեցայ և Աստուած զիս ազատեց: Տուր ինծի խնդրած հրամանագիրը, տուր անոր նման երկու հրամանագիր ալ երկու Սըշեղուցքիներուն: Ով որ նախ կը յաջողի փախչիլ, հոս կը բերէ գումարտակը և կ'ազատէ միւսները:

— Կը զառանցես, — ըսաւ Միքայէլ, — ասկէց ոչ ոք կրնայ փախչիլ: Ուսկից պիտի գտնենք թուղթ, թանաք և գրիչ գրելու համար:

— Տուր ինձի մատանիդ, — ըսաւ Զակ-
լուպա :

— Ա՛ռ ու գիս անհանգիստ մի՛ ըներ,
 Զակլուպա առաւ մատանին, անցուց
 մատը ու սկսաւ մտածել :

Ժամերը անցան և վերջապէս արշա-
 ւոյսը բացուեցաւ : Լոյսը կամաց կամաց
 պատուհանէն ներս թափանցելով՝ բանտը
 լուսաւորեց . չորս ասպետները տխուր նըս-
 տեր էին պատին տակը : Յանկարծ դուրսը
 ձայներ լսեցին, բարկութեան և զայրոյթի
 աղաղակներ, աճապարանօք քալող մարդ-
 կան ոտնաձայներ :

— Ի՛նչ կ'ըլլայ դուրսը, — ըսաւ Զակ-
 լուպա, — երկինք մեզի օգնութիւն կը
 դրկէ :

— Իրաւցնէ տարօրինակ է այս աղ-
 մուկը, — պատասխանեց Վլոտտովսքի, —
 Զիս վեր վերցուցէք տեսնեմ ի՛նչ կ'ըլլայ
 և ձեզի բռնեմ :

Յովհաննէս Սըքեդուցքի թեւերուն վրայ
 առաւ Վլոտտովսքի և մինչև պատու-
 հանը բարձրացուց : Կարճահասակ ասպե-
 տը պատուհանին երկաթներէն կախուած
 սկսաւ ուշադրութեամբ դիտել :

— Բան մը կայ, — ըսաւ սարսափի և
 երկիւղի շեշտով : — Հունգարացի հետեակ
 զինուորներու խումբ մը կը տեսնեմ՝ որոնց
 էլ հրամայէր Օսքէէրցոյ : Շատ կը սիրեն
 իրենց գնդապետը և անշուշտ ազատելու
 համար եկեր են : Սղահովիչ տեղակալը
 կը հրամայէ անոնց, սա բարեկամ է Օս-
 քէէրցոյի :

Աղմուկը աւելի բարձրացաւ :

— Կանհոֆ անոնց դէմ կ'երթայ : Սղա-
 հովիչի բան մը կ'ըսէ : Կը տեսնեմ որ
 Սղահովիչ ուրիշ երկու սպաներու հետ
 զինուորներէն կը հեռանայ, անշուշտ
 իրրեւ պատգամաւոր Սպարապետին քով
 կ'երթան : Տարակոյս չկայ, բանակը կ'ա-
 պըստամարի : Թնդանթներու բերանները
 Հունգարացուց դէմ դարձուցին : Շուէտա-
 ցիներն ալ պատերազմի կը պատրաս-
 տուին : Լին զումարտակներու զինուորնե-
 րը Հունգարացուց հետ կը միանան :

— Եանուն Աստուծոյ, — բացազանչեց

Զակլուպա, — պիտի ազատինք : Միեքայէ՛լ,
 լին զումարտակները շատ են . եթէ անոնք
 ոտք ելլեն, այո՛, այն ատեն խնդիրը լուրջ
 կերպարանք մը կ'առնու :

— Ա՛հ, ահա առաջ կու գայ Քմիդայի
 գումարտակը, վեց հարիւր հոգի են :

— Քմիդա ո՛ր կողմն է :

— Չեմ գիտեր, բայց զինքը վարա-
 նեալ դիրքի մէջ կը տեսնեմ :

— Աստուած տայ մեր կողմն ըլլայ, —
 ըսաւ Զակլուպա ջերմէ բռնուածի պէս :

Նոյն վայրկենին գաւիթին մէջ սպառ-
 նալից ձայներ լսուեցան որ կը պոռային .

— Գնդապետները, գնդապետները,
 գնդապետները կ'ուզենք :

Դղեակին ետեւ կողմէն լսուած հրա-
 ցաններու շտապ մը լուեցուց զամենքը :

— Յիսուս, Մարիամ, — բացազան-
 չեց Վլոտտովսքի :

— Միեքայէ՛լ, ի՛նչ կայ, — հարցուց
 Զակլուպա :

— Անշուշտ հրացանի բոնեցին Սղա-
 հովիչը և երկու սպանները՝ որոնք իրրեւ
 պատգամաւոր իշխանին քով գնացին, —
 պատասխանեց կարճահասակ ասպետը սա-
 րսափած :

— Ի սէ՛ր Աստուծոյ, այն ատեն մեզի
 ազատութեան ուրիշ ճար չ'կայ :

Ուրիշ պայթուածներու որոտը զաղբեցուց
 իտասկցութիւնը : Միեքայէ՛լ երկաթներէն
 կախուած կարելի եղածին չափ գլուխը
 պատուհանէն դուրս հանեց, սակայն Շուէ-
 տացիներու ոտքերը միայն կը տեսնէր :
 Հրացանաձգութիւնը երթալով կը սաստ-
 կանար, վերջապէս որոտաց թնդանթը,
 դղեակը հիմէն կը դողար :

— Միեքայէ՛լ, վա՛ր իշխը, չըլլայ սպա-
 ուիս, — ըսաւ Յովհաննէս Սըքեդուցքի :

— Վտանգ չկայ, գնդակները բարձր
 կը զարնեն, թնդանթներու ուղղութիւնը
 ուրիշ է : Հունգարացիք սկսան կրակ ընել :

— Կտրիճ զինուորներ, առանց սպայի
 ալ կը պատերազմին :

— Ո՛վ Աստուած իմ ողորմած, մի՛
 ուշացներ մատնիչներու պատիժը, — պո-
 ռաց Զակլուպա :

— Միքայէլ, ինչ կ'ըլլայ, — հարցուց Յովհաննէս, — ալ բան չեմ տեսներ:

— Համբերէ՛, ծուխը փարատի: Ա՛հ, Շուէտացիք կը յարձըկին:

— Ա՛յ անպիտանութեանս, — և մենք հոս մնալու դատապարտուած ենք, — պուռաց Ստանիսլաւոս:

— Հունգարացի նիզակաւորները սուրբերնին մերկացուցած անոնց դէմ կ'արշաւեն: Ա՛հ, ինչ զինուորներ, — Քանի մը վայրկեան վերջ, յարեց. — Հունգարացիք յաղթող են. Շուէտները կը նահանջեն: Միէլէսըյ դակոններով անոնց վրայ կը յարձըկի: Շուէտացիք երկու կրակի մէջ մնացին: Քարֆի թնդանթները բանի չեն գար: Հունգարացիք մըրկի պէս առաջ կու գան ոտնակոխ բնելով ամենայն ինչ:

— Գէթ դղեակը առնել յաջողէին, — ըսաւ Զակլուպա:

— Այդ կարելի է, շատ աղէկ պաշտպանուած է: Ա՛հ, այս ինչ է. փոշիի ամպ մը բարձրացաւ: Ա՛հ, Քաթիլա իր գումարտակով առաջ կու գայ:

— Ո՛ր կողմն է, — պուռաց Զակլուպա: Միքայէլ շուտով չպատասխանեց. վայրկեան մը լուռ կեցաւ: Զինքներու շառաչը և աղաղակներու գոռում գոչումը խլացուցիչ էին:

— Ա՛հ, լմնցաւ անոնց գործը, — պուռաց յանկարծ Միքայէլ:

— Որո՞նց, որո՞նց, — հարցուցին ընկերները միարեան:

— Հունգարացուց: Զիւտը զօրքը ցրուեց զանոնք, ոտնակոխ ըրաւ, քնեց: Անոնց դրօշակը Քաթիլայի ձեռքն է:

Վոլոտիովսքի վար ցատեց Յովհաննէս Սըշեդուցըի գիրկը ինչալով:

— Սպաննէ՛ զիս, Յովհաննէս, — պուռաց յուսահատ. — Այն մարդը իմ սուրիս տակն էր և ես թողուցի որ ապրի: Իմ միջոցաւ հաւաքեց այդ գումարտակը, իշխանին հրամանը ես իրեն հաղորդեցի: Ո՛վ Աստուած իմ, ողջ պահէ զիս քանի որ այդ մարդը կ'ապրի, կ'երդնում որ մէյմըն ալ պիտի չազատի ձեռքէս:

Անելի զօրաւոր կը լսուէին պատերազմողներու ձայները, ձիերու տրոփումը, հրացաններու պայթիւնը: Սակայն կամաց կամաց դադրեցաւ պատերազմի աղմուկը, և ժամ մը վերջ Քիէտանի դղեակին մէջ գերեզմանական լուռութիւն մը կը տիրէր:

— Միքայէլ, մէյմըն ալ նայէ թէ ինչ եղաւ. — ըսաւ Զակլուպա:

Կարճահասակ ասպետը պատասխանեց.

— Ինչ բանի համար. զինուոր եղողը կրնայ գուշակել եղածը: Տեսայ որ Հունգարացիք յաղթուեցան և Քաթիլա յաղթող է:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

Միքայէլ Վոլոտիովսքի իրաւունք ունէր. Քաթիլա յաղթող էր: Հունգարացիները և Միէլէսըյի ու Քարլամբի դակոններու մէջ մասը՝ որ միացեր էր Հունգարացուց, մեռած ըով ըովի կը պառկէին Քիէտանի դղեակին գաւիթին մէջ: Քիչեւ ըլլաւ հրաշքով ազատելով, կրցան հասնիլ Սարիէհայի՝ Վիտէպսքի Վոյվոտային ըով, և իմացուցին՝ Սպարապետին մատուցելու և գնդապետներու ձեռքակալումը:

Քաթիլա՝ արիւնթաթախ և փոշոտ, Հունգարացուց դրօշակը ձեռքը, ներկայացաւ Ռատցիվիլի՝ որ գրկաբաց ընդունեցաւ զինքը: Սակայն Անդէաս ուրախ չէր տարած յաղթութեան համար, մանաւանդ թէ տուրք և մաղձոտ կը թուէր, կարծես իր խղճին և կամքին հակառակ գործեր էր:

— Բարձրապատիւ տէր, — անպարտք են ինծի գովասանքներն. հազար անգամ կ'ընտրեմ թշնամունք դէմ կոտիլ քան զինուորներու՝ որոնք կրնան օգտակար ըլլալ Հայրենեաց:

— Թանցանքը այդ ապստամբներունն է, — պատասխանեց իշխանը. — Ես զիրենք Վիլնա կ'ուզէի դրկել և պիտի դըրկէի, սակայն անոնց ուզեցին զլուխ վերցընել ինծի դէմ: Օրինակ մը պէտք էր:

— Բանտարկեալներուն համար ինչ դիտաւորութիւն ունի Զեր Բարձրութիւնը:

— Իւրաքանչիւր տասներորդի ճակատին զնդակ մը, ֆուսգածները ցրուել զառնազան խումբերու մէջ, Դուն աչսօր պիտի երթաս Միրաքիի և Սղանքիէվիչի գուժարտակներուն ցով և իմ կողմանէս պիտի հրամայես անոնց որ պատրաստուին պատերազմի գաշտը ելլելու: Այդ երկու գումարտակներուն և երրորդին՝ որ է Վոլոտիովսքիի գումարտակը, հրամանատարութիւնը քեզի կը յանձնեմ: Սպաները քու ստորակարգեալներդ պիտի ըլլան և յամենայնի պիտի հնազանդին քեզի:

— Իսկ եթէ դիմադրեն, ես ինչ պէտք եմ ընել... վասն զի Վոլոտիովսքիի գումարտակը կազմողները Լատուացիք են՝ որոնք զիս մահուապէ կ'ատեն:

— Իմացուր անոնց որ եթէ չհնազանդին Միրաքի, Սղանքիէվիչ և Վոլոտիովսքի անմիջապէս հրացանի պիտի բռնուին: Անդրէաս հրաշէկ երկաթի զպշողի մը պէս ցնցուեցաւ:

— Բարձրապատիւ Տէր, զինուորները կը պատմեն թէ Վոլոտիովսքի ձեր կեանքը ազատեք է:

— Իր պարտքը կատարել է, անոր համար ալ կ'ուզէի վարձատրել զինքը: Հիմա մասնեց զիս, ուստի կը հրամայեմ որ հրացանի բռնուի:

Փմիդայի աչքերէն բոց կը ցայտէր, պինչերը սկսան զոզալ:

— Բարձրապատիւ Տէր, այդ անկաւրելի է:

— Ինչ ըսել է, անկարելի է, — հարցուց իշխանը յոճերը պատելով:

— Ես կը խնդրեմ Ձեր Բարձրութեանէն, — ըսաւ Փմիդա ինքիմէ զուրս ելած, — որ Վոլոտիովսքիի մագին անգամ չըզպչիք: Նա կրնար չյանձնել ինծի ձեր նաւակը՝ զոր իրեն զրկելը էիք հրամայելով որ յանձնէ ինծի եթէ արժանի դատի: Այդու միայն ես Ձեր Բարձրութեան իրաւասութեան տակ մտայ: Նա իմ կեանքս ազատեց, թէպէտ երկուքնիս ալ միևնոյն աղջիկը կը սիրէինք: Ես անոր երախտագիտութիւն կը պարտիմ և երդուեք եմ միշտ երախտագէտ ըլլալ: Ձեր Բարձրութեան:

Թիւնը թող զթութեամբ վարուի անոր և անոր բարեկամներուն հետ իմ սիրոյս համար: Անոնց զլիւն մազ մ'անգամ պէտք չէ խնայ և պիտի չխնայ քանի որ ես կ'աղբիմ, Բարձրապատիւ Տէր, անոնց համար շնորհք կը խնդրեմ:

— Ինչ ըսել կ'ուզես. ապստամբի՞ր կ'ուզես, — հարցուց իշխանը սպառնալից:

— Բարձրապատիւ Տէր, — պատասխանեց Փմիդա տաքութեամբ, — ես ապստամբիլ չեմ ուզեր, ես խնդիրք կ'ընեմ, կ'աղաչեմ: Սակայն այդ բանը տեղի պիտի չունենայ: Այն մարդիկը բոլոր Լեհաստանի մէջ մեծ համբաւ ունին: Ես Վոլոտիովսքիի համար Ֆուդա չեմ ուզեր ըլլալ: Ես Ձեր Բարձրութեան համար ինքզինքս կրակը նետելու պատրաստ եմ, բայց Ձեր Բարձրութիւնն ալ թո՛ղ չզլանայ ինծի այդ շնորհքը:

— Եւ եթէ զլանամ:

— Հրամայեցէք որ զիս ալ հրացանի բռնեմ, վասն զի ա՛յ չեմ ուզեր ապրիլ:

— Թշուառական, տես թէ որուն հետ է որ կը խօսես:

— Բարձրապատիւ Տէր, զիս դէպ ի յուսահատութիւն մի՛ մղէք:

— Խնդիրք կրնամ լսել, բայց սպառնալիք՝ ոչ երբէք:

— Ես կը խնդրեմ... ես կ'աղաչեմ, — ըսաւ Անդրէաս ծունկ չօքելով:

Ռատցիվիլ լաւ կեցաւ: Փմիդայի դէմքին վրայ տագնապութիւն և կարճութիւնը կայծակի արագութեամբ մէկզմէկ կը փոխանակէին: Յայտնի կը տեսնուէր որ եթէ այդ տեսարանը վայրկեան մ'ալ երկաւրէր, երրորդապարտը պիտի չկարենար զրուսել բուռն բնաստութիւնը:

— Ուր ելիր, — հրամայեց վերջապէս Ռատցիվիլ:

Անդրէաս հնազանդեցաւ:

— Դուն քաջ գիտեմ պաշտպանել բարեկամ մը և այդ ապացոյց մըն է որ պիտի գիտնաս պաշտպանել զիս ալ, — յարեց Սպարապետը: — Ինձմէ խնդրած շնորհքդ չեմ կրնար զլանալ քեզի: Լսէ հիմա որոշուածութեան: Սղանքիէվիչ, Միրա-

քի և (ս)քիէրէրոյ Պիրժի պիտի զրկեմ
Շուէտացւոց քով, երկու Սքշեղուցքիները
և Վոլոտիովսքի ալ անոնց հետ պիտի
երթան : Շուէտացիք անոնց մազին ան-
գամ պիտի չդաշին : Լաւագոյն է որ պա-
տերազմէն հետու և հանդարտ կենան :

— Սրտանց շնորհակալ եմ, — բացա-
զանչեց Գմիդա :

— Շնորհակալ ըլլալէն առաջ լսէ՛
դեռ : Ամէնուն կը ներեմ, բայց ոչ այն
ծեր ազնուականին՝ որուն անունը չեմ
յիշեր : Նա եղաւ առաջինը որ համար-
ձակեցաւ մատնիչ ըսել ինծի, նա զրգոց
միւսները և առանց այն մարդուն անբեռ
յանդգնութեան, թերեւ բնաւ բողոքող չէր
ըլլար : Այդ մարդուն համար խնդրեց
մի՛ ըներ, ընդունայն է :

Սակայն Անդրէաս դիրաւ չէր լքանիր
երբ գործի մը ձեռք զարնէր. իշխանին
ձեռքերը բռնելով սկսաւ համբուրել և
աղաչել :

Ռատցիվիլ պիտի կը խածնէր :

— Վճռեք եմ անոր մահը, — ըսաւ :

— Ինչ որ վճռեք է Սպարապետը և
Վիլնայի Վոյվոտան, կրնայ ջնջել իշ-
խանիոյ իշխանը և, օգնութեամբ Աւ-
տուռոյ, լինաստանի ապագայ թագաւորը :

Անդրէաս ինչ որ կը զգար և կը մտա-
ծէր զայն կ'ընէր պարզութեամբ, սակայն
եթէ ըլլար իսկ ամէնէն աւելի խորամանկ
և շնթող դրանիկն, պիտի չկարենար՝ իր
բարեկամները պաշտպանելու համար, ա-
ւելի յաջող և զօրաւոր պատճառաբանու-
թիւն մ'ընել, իշխանը՝ երբ լսեց այն
տիտղոսները, գոռոզ ճակատը բարձրացը-
նելով պատասխանեց.

— Դուն զիս այնպէս աղէկ ճանչցեր ես
որ բան մը չեմ կրնար զլանալ քեզի :
Ուստի ամէնը միասին Պիրժի թող երթան
առ ալմօմ. երբ մաղթմանը կատարուի այն
ատեն ուրիշ շնորհք մ'ալ խնդրէ ինծմէ :
Հիմա զնա՛ հաղորդէ անոնց այս ուրախ
լուրը :

— Այս լուրը ուրախ է ինծի համար,
բայց ոչ անոնց համար, և անշուշտ երախ-
տագիտութեամբ պիտի շնորհունին զայն,

քանի որ մտքերնէն անգամ չէր անցներ
ինչ որ կը սպառնար իրենց : Այդ լուրը
ես չեմ տանիր, վասն զի պիտի կարծուի
թէ կատարած միջնորդութեանս վրայ կը
պարծիմ :

— Ինչպէս կ'ուզես այնպէս ըրէ՛ : Միւս-
քիի և Սթանքիվիչի գումարտակները հոս
բերելու մի՛ ուշանաւ. այդ գործը կա-
տարելէդ վերջ ախորժելի գործ մ'ալ
պիտի յանձնեմ քեզի :

— Ինչ գործ, Բարձրապատիւ Տէր :

— Պիտի երթաւ Ռոսէյնի արքունի —
սուսերակիրին, պիտի հրաւիրես զինքը
իր թոռնեային հետ հոս, հիւր ըլլալու
համար ինծի, Հասկցար :

— Պիլլէվիչ պիտի չուզէ գալ, — ըսաւ
Գմիդա. — զայրացած մեկնեցաւ ասկէց :

— Բարկութիւնը անցած պիտի ըլլայ
հիմա : Հետդ զինուորներ ան և եթէ եր-
բէք չուզեն յօժարութեամբ գալ, բռնու-
թեամբ զիրենք կառք կը դնես և դա-
կոններով պաշարած կը բերես հոս : Ա-
նոնց հոս գտնուիլը անհրաժեշտ է թէ ինծի
և թէ քեզի համար : Ժամուտքի մէջ շատ
զօրաւոր են Պիլլէվիչները՝ որոնք ինա-
մացեալ են զրեթէ բոլոր ազնուականնե-
րու հետ. իբրեւ պատանդ պիտի պահեմ
քովս : Բաց աստի, արքունի — սուսերա-
կիրին և Պիլլէվիչ օրիորդին կողմն են
Լաուտացիք՝ որոնք եթէ Վիտիէպսքի Վոյ-
վոյսային բանակը երթան, զրակաբաց
պիտի ընդունուին :

— Միայն Վոլոտիովսքիի գումարտա-
կին մէջ կը գտնուին Լաուտացիները :

— Պիլլէվիչ օրիորդին խնամակալնե-
րը, այնպէս չէ : Ուրեմն ջանա՛ զիրենք
Գիէտանի բերել. ես կ'աշխատմ արքունի
— սուսերակիրը իմ կողմս ձգել, դուն ալ
ջանա՛ օրիորդին սիրտը վաստկել : Եթէ
համոզուի, անմիջապէս շքեղ կերպով կը
կատարենք հարսանեաց հանդէսը, իսկ
եթէ ոչ՝ բռնութեամբ զինքը խորանի դի-
մաց կը տանիս : Մորիկը անցնելէն վերջ
ամենայն ինչ կը խաղաղի. կանանց հետ
այդպէս պէտք է վարուիլ : Նէ պիտի
լայ, պիտի ճշայ, պիտի յուսահատի :

երկրորդ օրը պիտի սկսի մտածել թէ իրաւոյնէ սատանան այնչափ տգեղ չէ եղբոր, ինչպէս կը նկարագրեն. երրորդ օրը զոհ պիտի մնայ իր վիճակէն, Երեկ ինչպէս բաժնուեցաք:

— Բարոյապէս ապտակեց զիս՝ մատնիչ անուանելով:

— Այդչափ կատաղի՞ է: Ամուսնանալէն վերջ կը սորվեցնես էնոր թէ կոնջ պարտքն է իշիկով զրաղիլ և ոչ քաղաքական գործերով:

Շարայարիկ Թրգմ. Հ. Ա. ԳՈՆՏԱՔԱՅԵԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐ

ՄՈՎՍԷՍ ԿԱՂԱՆԿԱՅՏՈՒԱՅՏՈՅՆ ՊԱՄՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հոս կը հաւաքեմ կաղանկայտուացւոյն մէջ զործածուած նոր և խնդրական հայերէն բառերը:

Կաղանկայտուացիին երկու տարբեր տրպագրութիւն ունեցած է. միահատոր հրատարակութիւն մը (Մոսկվա 1860), և երկհատոր հրատարակութիւն մը՝ Կ. Վրդ. Շահնազարեանի ձեռքով (Փարիզ 1860): Էմին ձեռքի տակ ունեցած է երկու ձեռագիր, Շահնազարեան չորս ձեռագիր, Երկու հրատարակութիւններն ալ մի և նոյն տարին կատարուած ըլլալով՝ հրատարակիչները չեն կրցած իրենց բնագիրը միւս ձեռագիրներուն համեմատութեամբ լրացնել:

Իմ հաւաքածոյիս մէջ ի նկատի առած եմ երկու տպագրութիւններն ալ:

Արարատ ամսագրի 1895—7 տարիներուն մէջ խաչիկ Վրդ. Դադեան հրատարակած է կարգ մը յօդուածներ, որոնցմով ըննութեան կ'առնէ կաղանկայտուացւոյն՝ Էլմիարձնի ձեռագրատան մէջ գտնուած ձեռագիրները: Ըստ խաչիկ Վարդապետի այս ձեռագիրները երկու խումրի

կը բաժնուին: Առաջին խումբը կը պարունակէ N. 1682 (1289 թուէն), N. 632 (1761 թուէն) և N. 250 (1829 թուէն) ձեռագիրները: Երկրորդ խումբը կը պարունակէ N. 633 (1664 թուէն) և N. 1721 (անթուական) ձեռագիրները: Խաչիկ Վարդապետի ըննութեամբ՝ բոլոր հրատարակութեանց և ասոնց համար գործածուած ձեռագիրներուն նախագաղափարն է N. 1682 ձեռագիրը, որուն հասարակ և նոր ժամանակի արտագրութիւններն են N. 632 և N. 250 ձեռագիրները: Երկրորդ խումրի ձեռագիրները ասոնցմէ տարբեր են: Յետին ձեռքեր առաջին խումրի ձեռագիրներուն մէջ մտցուցած են ինչ ինչ միտումաւոր սրբագրութիւններ, որոնցմէ զուրկ են երկրորդ խումրի ձեռագիրները: Խաչիկ Վարդապետ կը դնէ նաև քանի մը հատուած այս վերջիններէն, թէ՛ առաջին և թէ՛ երկրորդ խումրի մասը ձեռագիրներու համեմատութեամբ: Այս հատակտորներն ալ ի նկատի ունեցած եմ Դրժ. Բախտարար մեր խնդրական բառերէն չըկան անոնց մէջ: Այս պատճառաւ ցանկալի էր որ ձեռնհաս մէկը ըննէր թէ մեր խնդրական բառերը ինչ ընթերցուած ունին երկրորդ խումրի ձեռագիրներուն մէջ:

Թէև խաչիկ Վարդապետ երկու հրատարակութիւններն ալ մի և նոյն ձեռագրէն կը համարէ, բայց անոնց մէջ կան այնպիսի ընթերցումներ, որ տարբեր կ'ենթադրեն: Եւոյն իսկ գլխաւորագրութեան մէջ կան տարբերութիւններ: Այս տարբերութիւնները կը սկսին Գ զբքի ԺՁ գլուխէն: Էմինի ԺՁ գլխին դէմ Շահնազարեան ունի ԺԷ գլուխը, իսկ Էմինի ԺԷ գլխին դէմ Շահնազարեան ունի ԺՁ գլուխը: Այս գլխին վերնագիրը Էմինի մէջ 6 տող է, Շահնազարեանի մէջ երկու տող: Էմինի ԺԷ գլուխը Շահնազարեանի քով ամբողջապէս ներմուծուած է ԺՁ գլխին մէջ: Էմինի ԺԺ գլխուն դէմ Շահնազարեան ունի ԺԷ, իսկ դէմ ԺԺ և այսպէս մինչև վերջ:

Այս տարբերութիւնները կը ցուցնեն որ խնդրական բառերուն համար կարեոր են